

БОГОНАДАХНУТОСТ ДАВИДОВИХ ПСАЛАМА У ДОМЕНТИЈАНОВОЈ ПОЕТИЦИ

Чедомир Ребић*
Институти за српску
културу, Лейосавић

Апстракт: На писце старе српске књижевности снажно су утицали Давидови псалми. Испуњени молитвом Господу, псалми су уводили у схватање Божијих тајни и живота будуће вијека. „Све је Писмо бојонадахнуто“ (2. Тим. 3, 16), али псалми имају посебну вриједност. У молитви — „Отвори очи моје, да бих видио чудеса закона твојега“ (Пс. 119, 18), — садржана је поука да се кроз благодатно просвјешћење ума излази на њу сасења.

У овом раду открива се како Доментијан у дјелу Живот Светога Симеона духовно сагледава животи коме је крајњи циљ Царство Небеско. Свештојорска духовност, осмишљена циљанима из Давидових псалама, уводи у схватање односа човјека и Писма; и сав се животи есхатолошки сагледава. На псалмима је Доментијан усавршавао духовне погледе, израђивао поетске форме, које се у стварању поетике старе српске књижевности морају узимати као кључне појаве. Бојонадахнутошћу Доментијанова казивања доводи до познања да сваки духовни дар, просвјешћење ума, моћ језичке изрецивости, долази од Бога, јер „Господ даје ријеч“ (Пс. 68, 11) онима који проповиједају ријеч Божију. У ауторовом стваралачком просијавању развија се духовни поретак иконографских вриједности. Под сводом духовних и естетских вриједности настају оштри мјеста у којима су бојословске мисли усмјерене према вјечном Добру, вјечној Истини, вјечној Љепојсти; животи у Христу.

Кључне речи: бојонадахнути метод казивања, псалми, свети тајне и врлине, духовни дарови, духовни поретак, животи у Царству Божијем.

Кареевска ћелија није само била узор аскетског живота, гдје се у посту и молитви, несаници, миру и тишини, стицао унутрашњи преображај, узносећи благодарење како би досегнули праведан крај; она је била знаменита и по другим облицима монашког живота. Књижевна

* 16. октобра 3, Београд.

дјелатност, преписивање и превођење списа Светих Отаца, у којима се православна вјера чува у свој древности и истинитости, а уз то и свакодневно ишчитавање Псалтира, — дали су јој обиљежја религиозне и философске школе, која је имала трајан утицај на развој српске мисли и умјетности. Духовно савршенство у Карејској ћелији стицали су Свети Сава, Доментијан, Данило, Никодим, Теодул и други. Овдје ћемо разматрати како се Доментијанова поетика развијала под утицајем ових вриједности; како су Давидови псалми утицали на списатељску богонадахнутост која је узводила вишем духовном савршенству.

У дјелу *Живої Свяїоїа Симеона*¹ Доментијан се обилно користио Давидовим Псалмима, као извориштем духовности, да би створио књижевни портрет. На псалмима је Доментијан не само богатио своје мисли него и изграђивао поетске формуле; које се у стварању поетике старе српске књижевности морају узимати као кључне појаве. Када у уводу говори о Немањином рођењу и младости, о његовим великим и преславним дјелима, у њему се јавља недоумица откуда да почне. У Посланици Светог Апостола Јакова стоји: „Сваки дар добри и сваки поклон савршени одозго је, силази од Оца свјетлости“ (Јак. 1, 17). Доментијан зна да све оно што је корисно за човјека, што је вјечно и божанско, што му је и у овоме и ономе свијету потребно, — долази од Господа. Сваки духовни дар, просвјетљење ума, моћ језичке изрецивости, пуноћа благодати, и свака стваралачка сила, — све је то човјеку дато од Бога. Богонадахнута поука Пророка Давида — „Господ даје ријеч“ (Пс. 68, 11) „онима који благовесте, тј. онима који намеравају да нам објаве (открију) наша блага“,² — открила је Доментијану начин како се изграђује духовни метод стварања. Доментијанова молитва: „Тај исти дар Светога Духа нека и нама отвори разумна уста, и, испунивши нас благодаћу, нека нама који јављамо добру вест даде глас својом великом силом, и нека нам даде реч на отварање устима нашим, и добар разум, утврђен благодаћу високоугаонога камена, Христа истинитога Бога нашега, да бих и ја недостојни слуга Свете Тројице могао говорити, јер је довољна тајна, смотрење Светога Духа“ (стр. 237), — открива како је аутор улазио у тајне богонадахнутог метода казивања. У Доментијану просијавају стваралачке тајне које га воде „к вишем сједињењу,

¹ Доментијан, *Живої Свяїоїа Симеона*, превео Лазар Мирковић, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига четврта, Просвета: Српска књижевна задруга, Београд, 1988. Све цитате из Житија које будемо наводили уземо по овоме преводу.

² Свети Атанасије Велики, Свети Василије Велики, *Блаїослови душо моја Госїода*, Свети Оци тумаче Псалтир, превод са старогрчког, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Библиотека „Образ светачки“, Београд, 2008, стр. 156.

колико је то могуће, са Оним који је изнад сваке суштине и сазнања“.³ Кроз ту тајну која га води вишем сједињењу, Доментијан духовно сагледава Немањин лик. У казивању да је овај Божији угодник „велики од великих“, „славан од славних“, и „красан цвет од доброга корена“, да је „међу свом својом браћом по рођењу најмањи, но Божијом благодаћу највиши“, — развија се идеја да Бог своју истину и своју правду објављује људима преко својих изабраника. Ову идеју је, највјероватније, Доментијан преузео из старословенске књижевности, из *Житија Кирилова*. Ту нам непознати писац овако саопштава о великој тајни хришћанске вјере, о спасењу: „Бог милостиви и дарезљиви очекујући покајање људи да би се сви спасли и дошли до спознаје истине“ — „не допушта да људски род ослаби и отпадне“, „него у свако време и свакога часа не престаје нам делити многе благодати“, па „то учини и за наш род и уздиже нам овог учитеља који просветли народ наш.“⁴ И Стефан Првовенчани је развијао ову идеју у дјелу *Животи Свѣтѣи Симеона*, а то је дјело служило Доментијану и као извор и као узор. Казивање Првовенчаног да Бог онима који га љубе даје преизобилну и богату милост, да некима својим милосрђем, и висином својега божанства жели придодати од „небеских сила“; некима даје да буду „земаљски господари“, угодници његови, који се не старају само за земаљске власти него који угађају Господу, и да је баш међу њима овај „свети хранилац“⁵ (Симеон), — открива нам колики је значај за духовно сагледавање личности поћи од категорије људи као Божијих изабраника. У ријечима Светог Апостола Павла — „Позна Господ оне који су његови“ (2. Тим. 2, 19) — дата је поука да Бог призива оне који су свој живот укоријенили у вјери. И Немања је укоријенио свој живот у вјери и чезнуо за животом по узвишеним тајнама. На таквим виђењима Доментијан је темељио свој богонадахнути метод казивања, у коме ће највећи духовни значај имати молитва.

Немања је прихватио живот који води кроз духовне подвиге само да би уподобио свој живот Господу. Доментијаново казивање да се појавише многи мученици и светитељи, преподобни и богоносни оци, који љубе Бога, и да се међу њима „јави и овај свети и преподобни и богоносни отац наш“, — открива нам смисао Немањиног живота. То је

³ Свети Дионисије, псеудо-Ареопагит, *Дела*, Истина, Шибеник, 2012, стр. 159.

⁴ Непознати писац, *Житије Кирилово*, у: Климент Охридски, Константин Преславски и Непознати писац, *Кирило и Методије, житија — службе — канони — ѿхвале*, приредио Ђорђе Трифунковић, Српска књижевна задруга, Београд, 1964, стр. 45.

⁵ Стефан Првовенчани, *Животи Свѣтѣи Симеона*, Сабрани списи, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига трећа, Просвета — Српска књижевна задруга, Београд, 1988, стр. 64.

живот у духовној заједници у коју Бог призива људе и о којој Пророк Давид овако благовијести: „Скупите ми свеце моје, који су учинили са мном завјет на жртви“ (Пс. 50, 5).

Доментијаново казивање да је Господ „унапред видео“ да ће на овоме преподобном оцу бити Божија благодат и да ће се сви од њега родити благочестиви и бити просвијетљени великом благодаћу, — показује нам откуда овим Божијим угодницима дарови вишега звања. Ови ће се угодници испунити даровима Светога Духа, и сав ће се њихов живот кретати по виђењима Пророка Давида, који каже: „Благо ономе кога избираш и примаш, да живи у двору твом!“ (Пс. 65, 4). Они ће вјечно славити Име Божије, спомињати „од кољена до кољена“ (Пс. 134, 13).

Ако се потпуније сагледа ова поетска форма казивања, запазиће се да Доментијан општа мјеста попуњава цитатима из Давидових псалама, и да у опис неких карактеристичних појава, које могу бити самостални показатељ личности, уноси неке исказе из псалама који намећу одређена духовна усмјерења. Кроз цитат псалама — „Силно ће бити на земљи сјеме његово“ (Пс. 112, 2) Доментијан развија идеју о Божијем предодређењу Немање и његових насљедника. Пошто је овдје средишна личност Немања, ријечи „сјеме његово“ не односи се само на насљеднике; она има шире значење и обухвата сва богоугодна дјела Немањина која су му откривала путеве према заједници светих. Немања је „узрастао у дому родитеља својих у свакој доброј вери и чистоти“, и Божије тајне ће се „догодити на њему, да ће он царевати земаљским и да ће се у небесним настанити са анђелима“ (стр. 239).

Доментијан у стварању духовног портрета укључује трајне вриједности, па му појединости и конкретности служе као елементи за уопштену идеју казивања. У намјери да свакој појави да шире значење, Доментијан изоставља називе крајева и земаља „његова отачаства“ које су му дате на управу, па све те области назива „источна земља“. Овим уопштавањем он у пролазним историјским догађајима открива оне знаке кроз које се пројављују симболи вјечног и духовног. Настаје једна одређена поетика дјела у којој се истина о приказаним догађајима премјешта у поредак апстраховања.

Када завист и злоба старије браће према Немањи толико нарасте да су преподобном (Симеону) на различите начине правили замке, овај се обрати молитвом Господу, молитвом испуњеном Давидовим псалмима у којима је исказана нада да Господ неће оставити праведника да настрада од безбожника. У стиховима — „Безбожник вреба праведника, и тражи да га убије, али га Господ неће пустити у руке његове“ (Пс. 37, 33–34) уткана је вјера преподобног Симеона у спасење. Употребом ових цитата Доментијанова поетика прима обиљежја

промишљеног начина казивања, разумне апстракције кроз коју се провлачи осјећајни тон Божије љубави.

Сав је опис ове ситуације дат кроз Давидове псалме. Немањина молитва Богу да му помогне, да се постиде противници и да се преваре у очекивањима они који му желе нанијети зло и радују се несрећи, а да се развеселе они који се радују његовом спасењу, — саткана је од ових псалама: „Боже, похитај да ме избавиш, Господе, да ми поможеш! Нек се постиде и посраме који траже душу моју! Нек уступе натраг, и осрамоте се који ми зло желе“ (Пс. 70, 1–2 и Пс. 3, 7). Молитва Немањина не односи се само на њега у њој су исказане жеље за спасењем цијелог српског народа. Понављањем поетских формула Доментијан улази у дубине књижевног портрета. Иако ситуације у којима се сагледава Немањин лик нису исте, у молитвама се задржава основни смисао живота овог Божијег угодника: да га никаква блистава спољашност не задржи, да искоријени присилу сваке узнемиравајуће пожуде и да буде свет и тијелом и духом. Он се моли да Господ услиши његову жељу да напредује у светим јеванђељским врлинама. У узвишеној молитви Немања се „враћа ка смиреној (скрушеној) речи, придружујући се слугама Божијим и сведочећи да се једино у Богу нада спасењу“.⁶ Ево те молитве:

„Боже, законпреступници усташе на мене, и сабор моћних тражаше душу моју. А Ти си, Господе, милосрдан и премилостив, погледај на ме и смилуј се на мене, и дај моћ чеду твојему, и спаси сина слушкиње твоје, и видеће они који ме мрзе, и постидеће се, јер ми Ти, Господе, поможе и утешио си ме“ (стр. 241).

Сва је ова молитва утемељена на знамењима које носе псалми. У Пс. 86, 14–17 исказује се како лукави демони спотичу вјернике са пута стицања врлина; устају на праведнике и покушавају да их баце у гријех. А праведнику у свему томе остаје као најмоћније оружје молитва, да их Господ Својим милосрђем избави и сачува им душу од зла и таме. Кроз ову молитву исказана је Немањина идеја духовног савршенства; његова борба и подвизи који му отварају есхатолошку перспективу. Овдје је уткан сав смисао „Молитве Господње“, „молитве која је толико једноставна а тако дубока, молитве која носи величање имена Божијег, која у себи садржи призивање Царства Божијег, оне која потврђује да воља Божија све започиње и да је без воље Бо-

⁶ Свети Атанасије Велики, Свети Василије Велики, *Блајослови, душо моја, Господи*, Свети Оци тумаче Псалтир, превод са старогрчког, друго издање, Образ светачки, Београд, 2008, стр. 200.

жије човек изгубљен“.⁷ Кроз ову молитву Немања се пројављује у моралној чистоти и спољашњој чедности. Он је кренуо оним путем који је утемељио Господ; то је пут хришћана који одбацују задовољство овога свијета и трче према небеској мети „ради награде небескога призивања Божијега у Христу Исусу“ (Фил. 3, 14).

Доментијанова поезика овдје је сва у једној слици љепоте и весела вјечног живота; она је уопштена до тог степена да догађаји које описује и појаве које се збивају изгледају као карактеристика епохе у којој су настали. То су појединости које носе обиљежја стварности, али још нису типизирани, и тек ће се Доментијановом поетиком створити представа да овакви теолошки појмови у књижевности добијају суштинска обиљежја општих мјеста.

Немањина укоријењеност у вјери и схватање хришћанског смисла живота пројављује се у његовом дјелу: он, просвијетљен Светим Духом и разумом који је почивао у Господу, — зида манастире. Он зна да је Црква „дом Божији“, „стуб и тврђава истине“ (1. Тим. 3, 19), духовна заједница позваних и да се у Цркви откривају путеви спасења. Немањину жељу да све сабере у Цркву, да све расијане врати „дому Божијем“, Доментијан је пројектовао цитатом из Давидових псалама: „Браћо моја љубима, знам, синови смо једнога оца и једне матере. Нека вам не буде у гнев ово моје дело, које у Господу почевши и доврших на моме дјелу. А чије срце од вас воли да дела, делајте на вашим дјеловима. А што ја чиним, било зло или добро, нека буде у мој део. ‘Јер Господ је који зида Јерусалим, да у једно скупи расејаног Израиља’“ (стр. 242). Кроз овај цитат псалма — „Господ зида Јерусалим, сабира расијане синове Израилеве“ (Пс. 147, 2) — Доментијан поетски сагледава више сфере хришћанске духовности. Род вјерних одвајају свој ум од земаљских страсти, и благочестивим подстицајима враћају се из расејања „дому Божијем“ — Цркви. Црква има божанско дејство, енергију која у души човјека буди жељу да се „бори добрим подвигом вјере, хвата се за живот вјечни“ (1. Тим. 6, 12).

Сва је Немањина пажња усмјерена према Богу, јер зна да Божија милост штити праведника од зла и таме. Поука Пророка Давида — „к Теби подижем очи своје, који живиш на небесима!“ (Пс. 123, 1) — присутна је у Немањином уму; јер Господ не дозвољава да праведника озлобе нечастиве силе. За опис ове ситуације Доментијан је употребио овај цитат из Давидових псалама: „Грешни угледа праведника, зашкргута на њ зубима својима, а Господ ће му се посмеја-

⁷ Георгије Флоровски, *Византијски аскетски оци и духовници*, превод, Отачник, Београд, 2009, стр. 20.

ти, јер унапред види када ће доћи дан његов“ (стр. 242). Овај садржај (Пс. 37, 12–13) казује да зла намјера грешника не може угрозити спокојан живот праведника, јер Бог чува оне који „откривени лицем одражавају славу Господњу“ (1. Кор. 3, 18).

Христова поука о молитви „како треба свагда да се моле, и да не клону“ (Лк. 18, 1) — усмјеравала је Немањин и дух и ум према Богу. У данима када је био у великој невољи, молитвено расположење није га напуштало; он се молио без престанка. Доментијан то сагледава и ствара једну поетску слику која показује Немању на путу да „испуни закон Христов“ (Гал. 6, 2). А Свети подигавши своје преподобне руке ка Вишњему, вапијаше:

„Помоћ је моја од Господа, који је створио небо и земљу“ (Пс. 120(121), 2), и Господе избави душу моју од уста неправедних и неправедна и варљива језика (Пс. 119(120), 2); и „види, Господе, насиље оних који војују на раба твојега; и не обличи ме јарошћу Твојом, нити ме покажи гневом твојим“; и „види непријатеље моје, како се умножише и неправедном мржњом омрзнуше ме“ (Пс. 24(25), 19).

И „види, Господе, како се непријатељи Твоји узшумеше, и они који Те мрзе уздигоше главе своје, и на слугу Твојега спремише лукавства вољно, и савећаше против светих Твојих, рекавши: ‘Ходите да га истребимо са земље, и неће се више поменути име његово’“ (Пс. 82(83), 2–5).

(Доментијан, *Животи Светога Симеона*, стр. 242)

Употребом псалама (Пс. 121, 2; 120, 2; 25, 19; 83, 2–5) открива се Немањино усхођење Богу; његово схватање да помоћ може доћи од истинитог Господа и да је та помоћ непобједљива. Ове псалме Јефтимije Зигабен назива „усхођењима“, јер „у вишем смислу... изводе из пометње садашњег живота“.⁸ Немањин поглед на догађаје Доментијан описује уопштеним асоцијацијама, умјетничким апстраховањем које „у свему ‘временом’ и ‘пропадљивом’ види симболе и знаке онога што је вечно, безвремено, ‘духовно’ божаствено“.⁹ За опис Немањиног

⁸ Толковая Псалтырь Ефимия Зигабена (греческога философа и монаха), изъясненая по Свято-отеческим толкованиям, перевод с греческого, Издательство „Талан“, Киев, 1882, стр. 294.

⁹ Д. С. Лихачов, *Поетика старе руске књижевности*, превео Димитрије Богдановић, Српска књижевна задруга, 1972, стр. 132.

схватања смисла хришћанског живота, жеље за усхођењем према вјечном и небеском, и то језиком високе црквене књижевности, Доментијану су биле најприкладније псалме.

Немањина молитва по садржају може се подијелити на два дијела: у првом дијелу су мисли о усхођењу, узвођењу, узношењу, гдје се духовне очи уздижу у висину према вјечном и небеском, и све је усмјерено према Богу; у другом се дијелу исказује слава праведника према Богу. У псалмима — „Али Ти си, Господе, заступник мој, и слава моја, који узносиш главу моју, и у твоме благослову узнеће се рог мој као рог једнорога, а старост моја уљем помазати“ (Пс. 3, 3–4, и Пс. 92, 10) — исказана је вјера Немањина у Божију правду. Он подноси сваку невољу, јер се нада да ће добити помоћ од Господа. Овдје је исказана једна вјечна поука да „у тешким околностима не би требало притицати никоме другом осим Богу“.¹⁰ У псалму — „Баци на Господа жалост своју, и Он ће те прехранити, и неће на векове дати да се праведник смете“ (Пс. 55, 22) — исказана је нада праведника да ће га Господ избавити из свих невоља. Овдје је исказана и она јеванђељска брига о спасењу — „Не брините се душом својом, шта ћете јести, или шта ћете пити; ни тијелом својим, у шта ћете се одјенути. Није ли душа претежнија од хране, и тијело од одијела?“ (Мт. 6, 25); овдје је потврђена она животворна брига која боголику душу чува од гријеха и похлепе за земаљским добрима. Господове ријечи — „Иштите најприје Царство Божије и правду његову, и ово ће вам се све додати“ (Мт. 6, 31) — откривају нам да се Царство Божије стиче кроз духовна блага, животом проведеним у праведности и светости Христове истине. А Немања је такав живот проводио. Давидови псалми, који су водили у живот по светим врлинама, послужили су Доментијану као најмоћније средство за естетску конкретизацију вриједности којима се описује Немањин боголики живот.

Доментијан је своју поетику усавршавао ишчитавајући и друге књиге Старога Завјета. Мисли Пророка Исаије привлачиле су Доментијана јер је Пророк овладао „широким хоризонтима“ и „великим поетским талентом“.¹¹ У стварању Немањиног духовног портрета, Доментијан је наводио Пророкове ријечи да би уз Давидове псалме направио пројекцију једнога живота коме је вјечна судбина да стр-

¹⁰ Свети Атанасије Велики, Свети Василије Велики, *Блајослови, душо моја, Господа*, Свети Оци тумаче Псалтир, превод са старогрчког, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, „Образ светачки“, Београд, 2008, стр. 18.

¹¹ *Премудрост сокровенная*, Современный Православный комментарий на книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета, Издательский Дом „Фавор – XXI“, Москва, 2004, стр. 184.

пљиво подноси све невоље и искушења. Када су се браћа Немањина, обузета безумљем, договорила да баце у тамницу овог праведника, настала је таква пометња у народу да се само библијским ријечима могла описати. Да би те догађаје изазвао у мислима, Доментијан употребљава ове ријечи пророка Исаије: „Тешко души њиховој, јер савешаше зли савет, говорећи: Свежимо праведника, јер нам је неугодан, и уништимо са земље његову успомену, јер није у јединству са нама“ (Ис. 3, 9–10). Раздвајање међу браћом постаје узрок многих несрећа, које се могу уклонити само ако се схвати поука пророка Давида, који о сличној ситуацији овако каже: „Шта је добро и шта је красно, него када браћа живе заједно“ (Пс. 132(133), 1). Овај контраст појава — слика створена ријечима пророка Исаије када браћа живе у мржњи и раздору, и слика настала на стиховима пророка Давида, слика саживота браће у добру и љубави, јер „тако захтијева и природа и Божији закон“,¹² — уводи у духовне дубине. У овоме контрасту пројављује се снага Доментијанове поетике; у њему је исказан ауторов став према догађајима; ту се откривају оне вриједности које читаоца воде по лествици духовног савршенства.

Да би Доментијан показао тежину гријеха који су безумна браћа учинила када су ухватили и свезали преподобног, ставили му на руке и ноге жељезне окове, и када су ухватили и свезали његове изабране слуге, он употребљава Давидове псалме, да би освијестио све оне, који обузети безумљем, насрћу на праведне. У Давидовим стиховима: „Свезати њихове царева путом (везама) и њихове славне (великаше) железним оковима“ (Пс. 149, 8) — Доментијан је уткао Немањино мучеништво у историју духовних подвига. Дубљи смисао овога догађаја Доментијан открива ријечима пророка Исаије, па каже: „Од безаконика мога народа би праведник поведен на смрт“. Али Дух Свети који говори у Исаији, рече: „Даћу зле за погреб његов и богате за смрт његову, јер не учини безакоње, нити се нађе варка у његову језику. И Господ хоће да руком својом одузме бол од његове душе и да му јави свој савет и да оправда праведника који му добро служи, и он ће, рече, наследити многе и разделиће корист моћних“ (Ис. 53, 8–12).

Слободна интерпретација мисли пророка Исаије омогућила је Доментијану да кроз однос ствараоца и подвига у пренаглашеном виду сатка духовни портрет кроз који ће се пројављивати вјечна истина да су „душе праведника у руци Божијој и смрт их се не доти-

¹² *Толковая Псалтырь Ефимия Зигабена* (греческога философа и монаха), изъясненная по Свято-отеческим толкованиям, перевод с греческого, Издательство „Талан“, Киев, 1882, стр. 335.

че“ (Прем. 3, 1). Немања страда због гријехова других, „усред рода неваљалога и покваренога“ (Фил. 2, 15), и то Доментијановој поетици даје духовне висине и јеванђељску истину да човјеков живот не ограничавају земаљске ствари. Доментијан настоји да открије Немањино схватање да сав не умире иако му заробљавају тијело и вежу узама; јер зна „ако се наша земаљска кућа, тјелесни шатор, разруши, има здање од Бога, кућу нерукотворену, вјечну на небесима“ (2. Кор. 5, 1). Немања се „не боји оних који убијају тијело, а душу не могу убити; него се више боји онога који може и душу и тијело погубити у паклу“ (Мт. 10, 28).

„Благо ономе кога избираш и примаш да живи у двору твојем! Наситићемо се добром дома твојега, светињом цркве твоје“ (Пс. 65, 4), рече пророк Давид. И Немању је Господ изабрао и примио, јер се он кроз свете јеванђељске врлине усавршио до блаженства. И када су браћа бацили Немању у тамницу, он је сву наду положио на Бога, јер је Он заштита праведника. Све то Доментијан сагледава, и помоћу Давидових псалама овако естетски пројектује:

„Али Господ који царује у векове и на векове, који је у Јосифу био продан у Египат, не даде му да се пороби египатским страдањима, Он који је свуда сав, и овде у светом оцу нашем би уведен у камену пећину, као што сведочи велики апостол Павле говорећи, да је у истом Господу нашем Исусу Христу он био свезан и озлобљен са сужњима и у тамници. И тих светих списа не сетише се немилостиви, нити су помишљали на великога бриговоћу и промисленика и доброга Владику Христа, који је спасење свима, ‘да сатре врата од меди и сломи железне полуге’ (Пс 106,16), да раздреши оне који су доле ниско у најдоњим (деловима ада) били оковани и свезани и изведе свесилним божанством својим, као што поје у песмама велики богоотац Давид: ‘Многе су скрби праведника, и из свију избавиће их Господ’ (Пс. 33, 19(20)).“

(Доментијан, *Животи Светога Симеона*, стр. 244)

Идеју благодати Доментијан сагледава као резултат Спаситељског дјеловања на Немању; призивање овог Божијег угодника да се кроз свете јеванђељске врлине усаврши, стекне духовно спасење и живот у Царству Небеском. Тај пут јеванђељске благодати Немањи се открио у Цркви, у Христовој заједници, гдје је била жива и дјелотворна порука Светог Апостола Павла — „буди трезвен у свему, злопати се, врши дјело јеванђелиста, служење своје испуни“ (2. Тим. 4, 5).

„Овако вели Господ: да је проклет човјек који се узда у човјека“ (Јер. 17, 5). Ове ријечи пророка Јеремије Доментијан наводи да би показао однос између Бога и Његовог изабраника. За развијање ове мисли, Доментијан употребљава низ цитата из Давидових псалама; овим је аутор створио исповијест Немањине душе која има једино поуздање у Бога. Немања настоји да се духовним усхођењем укоријени и утемељи у Христовој вјери и љубави, да би стекао живот „са свима светима“ (Еф. 3, 18). За њега је свако земаљско наслеђе пролазно и пропадљиво.

„А овај преподобни отац наш свезаних руку и ногу сеђаше у каменој пећини, не мољаше помоћи од човека, но говораше Ономе који седи на херувиму и који бездне прозире и на смирене погледа. ‘Када повиках ка Господу у невољама, и услиша ме’ (Пс. 119(120), 1); и ‘ужа грешника свезаше ме, али не заборавих закона Твојега (Пс. 118(119), 61) и Господе, пошаљи руку Твоју с висине, избави ме и узми ме из руку туђинских синова, чија уста говорише сујету, и десница њихова је десница неправедна; и који си избавио Давида слугу свога од оружја љутога’ (Пс. 143(144), 7–8.10). Раздреши моје греховне узе, јер можеш што хоћеш; и ‘изведи из тамнице душу моју, да се исповеди имену Твојему’ (Пс. 141(142), 8).“

(Доментијан, *Живот Свештога Симеона*, стр. 244–245)

Немања славослови Божије заповијести; моли се да га Господ својим милосрђем сачува од злих помисли, које би му заробиле душу, и да му раздреши греховне узе у које је окован; он све жеље сабира у једну: да се душа изведе из тамнице и сачува од гријеха; све свете врлине и јеванђељске тајне испуњава кроз молитву. Све се ове вриједности уводе у поезику кроз молитву; на њима се показује како се стиче Божија благодат као врхунска категорија српске етнопоетике. Доментијан на оваквим вриједностима гради оригиналне обрасце преношења духовних вриједности кроз литературу. Ове вриједности обухватају дух, прекривају сва осјећања, и везују само оне детаље који воде живот према есхатолошкој перспективи. Увођењем низа цитата из псалми сличног значења ствара се утисак вриједности поетског чина који се развија и усложњава. То развијање и усложњавање Доментијан остварује стилским поступком створеним корелацијом духовних вриједности које садрже Давидови псалми и нека друга пророчка дјела, као што је Књига пророка Исаије, или јеванђеља и посланице Светог Апостола Павла.

Бог је Своју силу открио на Немањиним спасењу. Кроз молитву Пресвете Богородице, Светога архијереја Николе и мученика Георгија, Немања иште спасење, — и „сам Господ ‘крепком руком и високом мишицом’ (Пс. 135(136), 12) изведе га из камене пећине, и од Господа би раздрешен од тих уза“, каже Доментијан. А Немањино благодарење и славословље Богу, Доментијан описује употребом Давидових псалми, па каже да је овај Божији угодник, благодарећи вишњег добротора својега, ово изговорио: „Бих гурнут са висине, и преклоних се да паднем, и Господ ме подухвати, и милост Твоја, Господе, поможе ми, и после умножења болова мојих у срцу мојему, Твоје утехе узвеселише душу моју“ (Пс. 93(94), 18–19), стр. 246. У Немањиним ријечима утјехе и захвалности Богу пројављује се радост што страда за Христа; осјећање да је на путу истинитости живота, о чему је Свети Апостол Павле овако благовијестио: „Као што су страдања Христова обилна у нама, тако је кроз Христа обилна и утјеха наша“ (2. Кор. 1, 5).

Ова духовна нит којом се повезују Давидови псалми и посланице Светог Апостола Павла показује да је духовни портрет Светога Симеона утемељен на ширем обухвату библијских дјела, особито оних у којима су по богонадахнућу записана истинска Божија саопштења. И сама страдања Светог Симеона морају се шире схватити: то нису обична страдања, него су то „страдања Христова која трпимо и кроз која постајемо Његови заједничари у страдању“, ¹³ како каже Свети Теофилакт Охридски у тумачењу овог мјеста.

Немања се својим дјелима примицао Божијој благодати. Доментијанова казивања да овај „свети међу светима отац наш (Симеон) не само да се ослободи од тамнице, но и би узведен од Господа на велики престо отачаства свога, као што раније рече Дух Свети кроз Давида о Јосифу, ‘да научи кнезове његове као и сам себе, и да умудри његове старешине’“ (Пс. 104(105), 22), показују да је Божија сила просијала кроз Немању, и да је све што Немања чини под Божијом пажњом. Кроз овај опис пројављује се истинска божанска логика по којој „својим очовечењем Бог Логос поново постаје крајеугаони камен васионе, и сваке твари посебно“, ¹⁴ као што рече Свети јеванђелист Матеј — „Камен који одбацише зидари, тај постаде глава од угла“ (Мт. 21, 42). Тумачећи ово мјесто, Свети Теофилакт Охридски каже: „‘Камен’ означава самога

¹³ Свети Теофан Охридски, *Тумачење Дела апостолских и Посланица Римљанима и Коринћанима*, превод са грчког, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2004, стр. 405.

¹⁴ Преподобни Јустин Гелијски, *Тумачење Свећој Еванђеља по Матјеју*, Издају: Наследници Оца Јустина и Манастир Гелије код Ваљева, Београд, 2000, стр. 470.

Христа, док су ‘зидари’ јеврејски учитељи који су га одбацили“.¹⁵ Овдје је Доментијан узвишене духовне нити из Давидових псалама повезао са нитима из Јеванђеља по Матеју и тиме подстакао покретљивост метода којим се овај Божији угодник (Симеон) описује; мислима и осјећањима која узводе према небеском циљу дао је суштинско својство.

Доментијаново често враћање на опис „безаконих савјетника који неправду помислише у срцу свом и сами себи јаму ископаше“ (стр. 248) — наводи на размишљање о Божијој милости и Божијој казни. Та духовна сагледавања Доментијан поетски пројектује Давидовим псалмима — „видех нечастивога где се преузноси и виси као кедр ливански, и прођох, и гле не беше (га), тражих, и не нађе се место његово, и преступници закона биће заједно истребљени, и остаци нечастивих биће истребљени, а спасење праведницима долази од Господа“ (Пс. 36(37), 35–39). Безумни су увијек на клизавом путу и падају, док се вјерни ослањају на Бога и Господ их Својом руком придржава. Тумачећи ове псалме и наводећи да Пророк напомиње како Бог свакодневно ствара таква чуда којима се оправдано дивимо,¹⁶ архиепископ Иринеј ово уводи у категорије религиозне философије живота. Овдје Доментијан поетски сагледава и естетски пројектује путеве и дјела духовних људи; и истиче потребу да сви ми „пођемо једним заједничким путем, путем заповести Христових које нас узводе на небо и ка Богу“,¹⁷ како поучава Свети Симеон Нови Богослов. Под овим путевима и врлинама Свети Симеон Нови Богослов схвата „духовне врлине људи који су живели по Богу“; који „стреми једном циљу“, ка Царству Небеском, у коме је љубав, вјера и нада као — „свето и неразделиво тројство врлина“.¹⁸ У тој свјетлости Доментијан сагледава Немању и истиче да он кроз љепоту духовних врлина „трчи према циљу ради награде небескога призивања Божијега у Христу Исусу“ (Фил. 3,14). Немању је обузела светост хришћанске философије живота, удаљио се од земаљских ствари и пропадљивог свјетског блага и чезне за Христом и Његовом заповијести — „Блажени прогнани правде ради, јер је њихово Царство небеско“ (Мт. 5, 10). Ту неизрециву радост Немањину, љепоту којом се

¹⁵ Блажени Теофилакт Охридски, *Тумачење Светиој Еванђеља по Матеју*, превели са грчког Дечански монаси, Манастир Високи Дечани, 1996, стр. 214.

¹⁶ *Толкованіе на Псалтирь* по тексту еврейскому и греческому, истолкованное тщаніем и трудами Святышаго Правительствующаго Синода Плена, покойнаго Архіепископа Псковскаго, Лифляндскаго и Курляндскаго и Кавалера, ИРИНЕЯ, Москва, Паломник, 1903, стр. 504.

¹⁷ Свети Симеон Нови Богослов, *Сабране беседе*, превод са грчког изворника, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2005, стр. 31.

¹⁸ *Нав. гјело*, стр. 31–32.

наслађује, Доментијан духовно сагледава и ствара поетска мјеста испуњена категоријама саборности.

Да би овим поетским виђењима дао шире значење од оног које се уписује кроз Давидове псалме, Доментијан неке елементе естетске конкретизације проналази у Соломоновим Причама, па каже: „Спомен праведника остаје са похвалом“ (Прич. 10, 7). Доментијан је добро познавао да је овај старозавјетни пророк своју мудрост стекао кроз молитву Богу, и да његове Приче поучавају „како да се мудро изгради живот на страху Божијем, на правди, честитости, раду и уздржању“.¹⁹ Овдје је аутор сав у жанру коме дјело припада, и могло би се рећи да је овдје истакнут „жанровски лик“ аутора.²⁰ Духовна обиљежја личности о којој се пише одредила су и физиономију аутора. „Као што онај ко хоће да посматра пресветло сунце мора да има чисте телесне очи, тако и онај ко покушава да говори о бестрасности, дужан је да зенице душе, односно чула, има ослобођена од сваке лукаве жеље и страсне помисли, како би, спокојан умом од свега тога, успео да јасно погледа на висину њене чистоте и у њену дубину, те да јасно изрази и достојно појми мноштво и величину њених дејстава и дарова“.²¹ И богонадахнути аутор овога Житија био је ослобођен сваке лукаве жеље и страсне помисли, и сагледао је висину чистоте, дубину мисли и величину дарова које личност посједује.

Доментијанова умјетничка и филозофска мисао потпуно се сјединила у опису манастира Светога Георгија. Схватајући да је „Тјело Христово — Црква“ (1. Кор. 12), Доментијан је желио да овога преподобног оца прикаже у Божијој љепоти, када је почео зидати манастир Светога и славнога великомученика Христовог угодника Георгија. Немања је са великом љубављу градио ову „тврђаву истине“ (1. Тим. 3, 15), и свршивши манастир украси га светим потребама, свештеним сасудима, и — „установи у њему правило чрначко, да служе Господу преподобијем и правдом на похвалу светоме и на освећење њему и на спасење монасима“ (стр. 249). У опису градње манастира открива се како је Немања стицао Божију благодат; градећи Цркву Немања се охристовљује и моћ Божија га прекрива.

¹⁹ *К познанию Святой Библии, Премудрость сокровенная, Современный Православный комментарий на книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета, Епископ Александр (Милеант), Издательский дом „Фавор – XXI“, Москва, 2004, стр. 90.*

²⁰ О овоме види: Д. С. Лихачов, *Поешика старе руске књижевности*, превод са руског, Српска књижевна задруга, Београд, 1972, стр. 68–69.

²¹ Свети Симеон Нови Богослов, *Сабране беседе*, превод са грчког изворника, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2005, стр. 325–326.

Када су зломисленици журили да заробе светога и да разоре његову свету успомену, „Бог који је живео у њему“, каже Доментијан, „не даде им озлобити свога преподобнога“. Овдје Доментијанова поетика узводи у висине савршенства; у врлину која се по светим мјерилима даје само богољубивим. Употребљавајући најприкладније форме пјесничког стваралаштва које су се пројавиле у Давидовим псалмима, писац не ствара типске схеме које се преносе у покољења, него ствара поетска мјеста у која се могу синтетизовати оне величине које иду у дубину једне личности која се „обукла у свеоружје Божије, да би се могла одржати против лукавства ђаволског“ (Еф. 6, 11). Немања се „у Христа обукао“ (Еф. 3, 27) и у свакој невољи, из дубине срца, кроз молитву, иште помоћ од Владике. То Доментијан Давидовим псалмима пројектује овако:

„На Теби бих утврђен од утробе, и из утробе матере моје Ти си мој покровитељ“ (Пс. 21, 10(11)). „Сви народи опколише ме, и именом Господњим противљах се њима; обишавши опколише ме као пчеле сат, и разгореше се као огањ у трњу, и именом Господњим противљах се њима“ (Пс. 117(118), 10.20), и „нећу се убојати од десетина тисућа који ме около нападају“ (Пс. 3, 6), пошто је „помоћ моја од Господа који је створио небо и земљу“ (Пс. 120(121), 2). И „сада ме покри руком Твојом и нека дође на мене милост Твоја, Господе, и погледај да би ме заступио и избавио од оружја душу моју“ (Пс. 118, 41; 21, 20). И „суди Господе, онима који ми чине неправду, и бори се против оних који се боре са мном: и ради непријатеља мојих исправи пред Тобом пут мој“ (Пс. 34, 1; 5, 9).

(Доментијан, *Животиј Свећога Симеона*, стр. 249–250)

Овдје Доментијанова поетика усходи према неизрецивим силама да би могла показати како се Божијом благодати заштићује Немањина правда од непријатељског лукавства. Призивајући Име Божије, Немања се спасава и од видљивих и од невидљивих непријатеља; ричјечју вјере Немања савладава сва зла која су му лукави били припремили. Његова увјерљивост да помоћ може једино доћи од истинитог Господа носи апостолску истинитост. Неисказивост Немањиног духовног портрета Доментијан је могао најбоље показати кроз Давидове псалме. Елементи на којима би се могла изградити Немањина књижевна иконографија употребом псалама уводе нас у дубине духовних врједности које је ова личност стекла.

Како је Немања добио силу у Христу и крепост божанствену када се крсним знамењем наоружао, и како се у његовој богољубивој души пројављује неизмјерна милост Божија, Доментијан је исказао Давидовим псалмима. У стиховима: „Гледах Господа преда мног непрестано, као да ми је с десне стране, да се не ужаснем“ (Пс. 15(16), 8) — открива се Немањино сједињење с Христовим милосрђем; удубљеност у Божију промисао. Крећући се Спаситељевим путем страдања, Немања је, призивајући Име Божије, разрушио ђаволску државу смрти. Божију помоћ Доментијан овако приказује: „Ови у оружју и на коњима и на колима, а ми призвасмо Име Господа Бога нашега, и они сапети бише и падоше, а ми устадосмо и прави бисмо“ (Пс. 19(20), 7–8). То духовно сагледавање Доментијан естетски конкретизује доводећи, кроз свете врлине, у узајамну везу анђеле и људе: „А кад Бог благоволи да се заједно бори са слугом својим, тада се и свети анђели његови ставише у убојни ред са војницима онога који љуби Бога, и испунивши се анђелском крепостју постадоше крепки у борби с помоћу Божијом и Његових светих анђела, пошто и анђели љубе онога који љуби њихова Владику.“ (стр. 251)

Анђели и људи помогаше ономе који љуби Бога, па се „началник злобе“ и војвода тих законопреступника удавише у дубинама ријеке Ситнице. Немањино славословље Богу, Његовој сили и премудрости којом је савладао непријатеље, осјећање велике захвалности за Христово добротинство, Доментијан је описао Давидовим псалмима гдје се пројављују најузвишеније идеје у којима се оваплоћује сагласност Старог и Новог Завјета.

„Погибе бекство од мене, и не беше ко ће искати душу моју“ (Пс. 141(142), 4); „јер помоћник мој Господ одмазди зло мојим непријатељима, истином својом поби их“ (Пс. 53(54), 4–5). И „шта ћу дати Господу за све што ми даде“ (Пс. 115(116), 3)? И слава Богу за све; и „нека је благословено име Господње од сада и до века“ (Пс. 113(114), 2). И тако славећи Бога, врати се на свој престо. И благодаћу Господа нашега Исуса Христа и молитвама пречисте Његове Матере примивши све своје отацтво, служио је Господу у чистоти срца и смерним духом и скрушеним срцем.“

(Доментијан, *Животи Светога Симеона*, стр. 252)

Немања је молитвом одсјекао свако зло; његова вјера у Божију моћ спасења открива његово стање и срца и мисли којима он усходи Богу. Он види да сваком човјеку који је вођен вјером Бог притиче у помоћ

и даје му утјеху у свакој невољи. Као да се у овим Немањиним ријечима захвалности Богу за спасење пројављују ријечи Светог Апостола Павла који о Божијем милосрђу овако славослови: „Благословен Бог и Отац Господа нашега Исуса Христа, Отац милосрђа и Бог сваке утјехе, Који нас тјешу у свакој невољи нашој да бисмо ми могли тјешити оне који су у свакој невољи, утјехом којом нас саме тјешу Бог“ (2. Кор. 1, 3–4). Сва ова духовна сагледавања Доментијан своди у једну поетску констатацију да је Немања „благодаћу Господа нашега Исуса Христа и молитвама пречисте Његове Матере, примивши све своје отачаство, служио Господу у чистоти срца и смерним духом и скрушеним срцем“. Неизрецивом милошћу Божијом Немања се кретао у сусрет Христу. Виђењем да се поунутарњивањем светих врлина у Немањиној души ствара образац правоживља, Доментијан је поетски саткао духовни портрет личности, која богонадахнутим ријечима показује да је „дух и живот“ (Јн. 6, 63) у Господу Исусу Христу.

Руководно начело живота Немања је нашао у Божијем Закону. Ријечи Пророка Давида — „Почетак је мудрости страх Господњи“ (Пс. 111, 10) узео је као основу и исходиште мисли које воде добротинству и животу у Христу. По овоме начелу Немања је проводио васпитање својих синова и кћери; учио их чистоти вјере и премудрости. Немања је схватио да се по Божијој премудрости васпитавају дјеца, а не по људском разуму. То Доментијан сагледава и пројектује псалмима: „У устима мале дјеце и која сисају чиниш себи хвалу“ (Пс. 8, 2). Кроз ове ријечи открива се Божија сила. Тумачећи ове ријечи из Јеванђеља по Матеју (21, 16), Блажени Теофилакт Охридски каже: „Ове речи нису ни говорила деца, већ је кроз њихова уста говорио сам Дух Свети користећи их као Своја оруђа“.²² У даљем тумачењу овај Светитељ показује да „то нису биле речи из њиховог ума, већ је само њихова уста покретала благодат Божија“.²³ И Немањин ум је покретала благодат Божија; из његових уста говорио је сам Дух Свети. Ово мјесто показује да је Доментијан својом поетиком ушао у умјетност која припада „царству духа“ да она није „извештачена и уображена“ него „једноставна и смерна“, да она „не служи људским страстима, него Богу; није индивидуална, него свечовечанска, јер није вођена личним, субјективним склоностима, или световним укусом свога доба него Предањем и Божанском благодати“.²⁴ Тако Доментијанова по-

²² Блажени Теофилакт Охридски, *Тумачење Светиој Еванђеља од Матеја*, превели са грчког Дечански монаси, Манастир Високи Дечани, 1996, стр. 208.

²³ *Исто*.

²⁴ Константин Каварнос, *Византијска мисао и уметност*, „Православље“ – новинско издавачка установа Српске патријаршије (прештампано из „Теолошких погледа“ бр. 1–2/78, Београд, стр. 58.

етика, кроз цитате псалама, тежи Богооткривеној Истини и извору вјере.

„Очистити себе од сваке нечистоте тијела и духа, творећи светињу у страху Божијем“ (1. Кор. 7, 1) — то је пут којим се Немања кретао према Христовој заједници. А Христова Црква је заједница позваних; Она је „дом Божији“ (1. Тим. 3, 15), сабрање „рода изабраних“, „царског свештенства“, „народа светог“ (1. Петр. 2, 9). Таквим христолошким мислима и осећањима био је обузет сав ум Немањин; он је испунио све благочестиве заповијести Христове и „јавише се по целом отачаству његову зраци добре вере, разрушише се жртвеници, подигоше се цркве Христове, и разбише се идоли а јавише се иконе светих; беси побегоше а свечасни крст Христов освети сву земљу“ (стр. 260). Све је то Доментијан сагледао и исказао кроз богонадахнуте Давидове псалме: „Дому Твојему припада светиња, Господе у дужину дана“ (Пс. 92, 6). Овим је исказано Немањино схватање да сваки хришћанин који тежи Христовој заједници, „дому Божијем“ мора да се испуни светим врлинама, и да у њему „обитава светост и чистота“.²⁵

У похвали Светом Симеону Доментијан истиче његову „смерност“, којом узнесе име изнад свих земаљских, не само овдје на земљи, но и на небесима пред самим Господом Богом и пред светим анђелима својим. Он је Христу послужио преподобијем и правдом, наводи Доментијан, па је зато оставио све земаљско, и духовном благодаћу просвећиван прилијепио се уз Господа. Све те врједности духовне Доментијан узима као елементе и од њих склапа духовну слику једне личности која је створена по подобију Божијем.

„Драги оче наш, богогласни Симеоне, предобри љубитељу Христов и краситељу црквени, небески човече и земаљски анђеле!

О, преиспуњени духовне благодати, Христово уселење, покојите Светога Духа, красна обитељи пресвете и животвореће Тројице, бодри молитвениче, љубитељу отачаства, посредниче небеских добара, прво објављених (а затим) Духом Светим од Оца с неба посланих, по Светом Писму и по истинитој благодати, камо и сами анђели желе да привире. Ти си од Господа Бога удостојен свију тих добара, по сведочанству Светога Духа који живи у Давиду, који рече кроз његова света уста: ‘Онај који живи у помоћи Вишњег, настаниће се под крововима (у становима) Бога небеснога’ (Пс. 90, 1). Да, после свега тога, ти се ваистину назва уче-

²⁵ Свети Атанасије Велики, Свети Василије Велики, *Благовести, души моја, Господи*, Свети Оци тумаче Псалтир, превод са старогрчког, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2008, стр. 225.

ником Његовим, пошто с љубављу усрдно поверова Господу тво-
ме распетоме Христу и с љубављу поклони Му се, и сва Његова
вољна страдања написа на таблицама богољубивога срца твога.“

(Доментијан, *Животи Светога Симеона*, стр. 265)

Овдје је цитат из Давидових псалми постављен као носиви елемент идеје благодати, која се поима као дјеловање Светога Духа на спасење Светога Симеона; овдје је благодат изнад свих категорија моралних закона; сав се ум креће од схватања закона Старога Завјета према стицању благодати Новога Завјета. Овдје је естетска истозначност остварена Давидовим ријечима у којима ‘пророкујући Дух блаженим назива човека, тј. онога којем је помоћ и заштита Христос, јер је он Вишњи’.²⁶ Пророк исказује истину коју му је Бог открио и која се схвата „унутарњим расположењем срца“.²⁷

Да Немању води Божија благодат путем спасења и да је он искуственим животом постао образац правоживља, углед наслѣдницима и слѣдбеницима, Доментијан показује низом цитата из Давидових псалама: „Господња је земља и крајеви њезини“ (Пс. 23, 1), и „нека ускликне Богу сва земља, и појте имену Његову, и дадните славу хвали Његовој“ (Пс. 65(66), 1.2). У „овим речима пропева се царство, у каквом се над незнабошцима зацарио Јединородни Логос Божији Који је дошао на земљу“.²⁸ „Клицање је победничка песма, која се пева приликом пада непријатеља“,²⁹ каже Свети Атанасије Велики. Немањи је образац живота био живот Господа Бога Исуса Христа; Његова љубав, Његово трпљење и страдање. Христова побједа над духовима злобе, Његова моћ над силама зла и побједа над смрћу, објављена у ријечима Вјечног Јеванђеља — „Даде ми се свака власт на небу и на земљи“ (Мт. 28, 18), — открива крстоносни пут спасења. Овдје Доментијанова поетика слика један нови поредак живота заснован на вишем јединству јеванђељског добра и љепоте. О таквом поретку живота Доментијан славослови у овим псалмима: „Нека се исповеде Теби сви народи“ (Пс. 66, 4) и „сви народи запљескајте рукама и ускликните Богу гла-

²⁶ Святитель Афанасий Великий, „Толкование на псалмы“, у: *Творения IV*, Издание Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, Москва, 1994, стр. 302.

²⁷ О овоме види: *Толковая Псалтирь, архиепископа Ириния*, по тексту еврейскому и греческому, часть вторая, Паломник, Москва, 1903, стр. 117.

²⁸ Свети Атанасије Велики, Свети Василије Велики, *Блајослови, гушо моја, Господи*, Свети Оци тумаче Псалтир, превод са старогрчког, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2008, стр. 61.

²⁹ Святитель Афанасий Великий, „Толкование на псалмы“, *нав. dj.* стр. 213.

сом радости, јер је Господ вишњи и страшан, цар је велики над целом земљом“ (Пс. 46, 1–3), гдје Доментијан прославља побједу Немањину над непријатељима и демонима. У псалмима: „Појте Господу разумно; и зацари се Бог над народима“ (Пс. 46, 8–9); „Сва земља нека Ти се поклони, нека поје Твоме имену вишњему“ (Пс. 65, 4); у молитвама: „Хвалите Господа, сви народи, и похвалите га сва племена“ (Пс. 16, 1), „од истока до запада хвали се име Господње; и висок је Господ над свима народима, над небесима је слава Његова“ (Пс. 112, 3–4) — славослови се име Божије. У тумачењу ових псалама Блажени Теодорит Кирски каже да се Име Господње „прославља у свим крајевима васељене“ и да су „сви народи познали да је Господ Свевишњи и Бог, Творац свега и да Га пјесмом на небесима прослављају ангели“.³⁰

Употребом псалама — „да познамо на земљи пут Твој, и у свима народима спасење Твоје“ (Пс. 66, 3) Доментијан је истакао Немањину жељу о спасењу цијелог рода; свих који наслеђују његову земљу. Он жели да свима буде познат пут који води Господу, и схвата да је својим подвижничким животом свима показао како треба да се крећу путем који води од земље према небу. Псалмом: „Цареви земаљски, сви народи, кнежеви и све судије земаљске, младићи и девојке и старији са млађима нека хвале Име Господње, јер се узнесе име тога јединога“ (Пс. 148, 11–13)³¹ — Доментијан је настојао да Немањину жељу искаже у духу мисли Светог Апостола Петра, који каже: „Зато и Христос једанпут за гријехе наше пострада, праведник за неправеднике, да нас приведе Богу, усмрћен тијелом, а оживљен духом; којим и сиђе и проповиједа духовима у тамници; а ови некада бијаху непослушни“ (1. Петр. 3, 18–20). Ту се пројављује Немањина жеља да се за животворну хришћанску вјеру придобију сви, и они који су некада били невјерујући.

Овдје је сва Доментијанова поетика усмјерена према животу који води у виши, горњи свијет. Из подтекста се открива да силазак благодати Божије на Немању ствара благодатни чин у коме је „ријеч Божија жива и дјелотворна“ (Јевр. 4, 12); постаје „орган виших својстава човјека — икона и приличје Божије“.³² Кроз ово поетско мјесто, испуњено Давидовим псалмима, пројављују се мисли о животу у односу на његов крај; ту се открива да се „човјек, који је уздигао своје срце к Богу,

³⁰ Блаженный Феодорит Кирский, *Изъяснение Псалмов*, Издательский Совет Русской Православной Церкви, Москва, 2004, стр. 400.

³¹ О цитатима ових псалама, и претходних, види у дјелу: Доментијан, *Животи Светога Симеона*, превод (језичка верзија) др Лазар Мирковић, са предговором др Владимир Ђоровић, Српска књижевна задруга, Београд, 1938, стр. 255.

³² Послание к Евреямъ у дјелу *Жизнь и труды Святаго Апостола Павла*, С.-Петербург 1912, репринтно издание, стр. 394.

сједињује с Богом и његово срце загрејано љубављу добија чврсто уверење да ће добити оно што тражи³³. Ту се пројављује оно унутрашње зрачење љепоте коју човјек добија од Бога; ту се показује да Бог своју љубав преноси на човјека и „припрема га за свако добро дјело“ (2. Тим. 3, 17). Старозавјетни подтекст овог мјеста и јеванђељска тема, цитати из псалми усмјерени према новозавјетним мислима, уводе у храм хришћанства, у Цркву и њене путеве спасења. Сав се пут до истине у овоме поетском мјесту може означити кључем, садржаним у поуци Светог Апостола Павла: „Бори се добрим подвигом вјере, хватај се за живот вјечни у који си и позван“ (1. Тим. 6, 12).

Када је Немања уступио престо Стефану, кроз благослов га је поучавао да се бори добрим подвигом вјере против непријатеља, и кроз Давидове псалме, молитвено, овако рекао: „Господ Бог мој нека те сачува од свакога зла“ (Пс. 120, 8 (121, 7)) и „Господ Бог мој нека сачува улазак твој и излазак“ (Пс. 120, 8 (121, 8)). Овим благословом Немања је обухватио сав живот Стефанов, исказао жељу у молитви да га Бог сачува од „уласка у овај живот, тј. од рођења до изласка из њега, тј. смрти и окончања“³⁴. У тумачењу овог псалма Свети Јован Златоусти каже: „Човјек се често од једног зла избави, а од другог или не може или не жели, а свемогућа и свесилна десница Божија, да се не би сручила биједа то прекида, и може да га избави и ослободи од свега.“³⁵ Бог чува од сваког зла душу која иде путем добротинства. Душа која се храни светим врлинама не зауставља свој ход ни после смрти: она иде према вишем свијету. Овдје је Доментијан исказао Немањино хришћанско схватање светости као позива, „јер нас не призва Бог на нечистоту, него у светост“ (1. Сол. 4, 7). Немањина је жеља да се сав живот Стефанов од уласка у овај свијет до изласка креће кроз подвиге и вјеру према светости. Овдје се Доментијанова поетика уздиже према небеској стварности која се може сагледати духовним очима; овдје Доментијанова поетика подстиче човјека да усвоји оне вјечне, духовне врлиности, а не оне пролазне земаљске, јер је „свако тијело трава и све добро његово као цвијет пољски; суши се трава, цвијет опада, али ријеч Бога нашега остаје до вијека“ (Ис. 40, 6–8).

³³ Свети Теофилакт Охридски, *Тумачење Светиої Еванђеља од Марка*, превели са грчког Дечански монаси, Манастир Високи Дечани, 2004, стр. 160.

³⁴ Свети Атанасије Велики; Свети Василије Велики, *Блајослови душо моја, Госїода*, Свети Оци тумаче Псалтир, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2008, стр. 291.

³⁵ Св. Иоанн Златоуст, *Беседы на псалмы*, Православный Свято-Тихоновский Богословский институт, Москва, 2003, стр. 419.

Доментијанов опис Немањиног пута у калуђере је права духовна химна испуњена псалмима и ријечима у којима се слави Христос и Његова љубав која позива вјернике да буду „заједничари звања небескога“ (Јевр. 3, 1). Ријечима пророка Давида — „Блажени су којима су опроштена безакоња и којима се прикрише греси“ (Пс. 31, 1) — Доментијан показује да се Немања и прије ступања на овај пут очистио од гријехова и своју душу прерадио светим врлинама како би могао ући у обитељи небеске и зборове анђелске. Давидова пјесма: „Господ је просвећење моје и спаситељ мој, од кога ћу се убојати“ (Пс. 26, 1) — водила га је у свјетлост Господњу. У њему се пројављивао онај божанствени Дух који му је предсказивао искушења, због чега је умртвљавао своје тијело и покоравао га духу. Поука Светог Амвросија Медиоланског да „тело наше умре за страсти и жеље, да се покори духу и да се не противи закону ума нашега“, јер „тело се умртвљује када његово умовање прераста у духовно, када расуђујемо не по телу, но по духу“,³⁶ сва заснована на проповиједи Светог Апостола Павла о благодати Христовој, Његовом страдању и љубави, — може послужити као кључ за схватање многих начела којим се руководио Немања на свом путу према Христовој заједници. Ево како то Доментијан естетски конкретизује и поетски исказује:

„А свети и преподобни отац наш Симеон у истину узевши крст Христов, и делом поучаваше чеда своја, да презиру телесно, јер брзо ишчезава, а да се више посвете делу божаственом и бесмртном, и говораше им: „Ходите чеда, и послушајте мене, и научићу вас страху Господњем“ (Пс. 33, 12). И сам пред њима измени се у велику смерност, у истину испрва по срцу воље Божије и још из младости своје готов (спреман) ка Њему умом и срцем и непосредном душом, и благодаћу Христовом и топлим љубављу, и испуњен духом Светим, имађаше велики плод умиљења у душевној утроби, и ваистину без лажи приброја се у ученике Христове.“

(Доментијан, *Животиј Светиога Симеона*, 1938, стр. 258–259).

Псалмом — „Ниси Господе, оставио оне који траже Тебе“ (Пс. 9, 11(10)) Доментијан је исказао Немањину жељу за животом у Христу. Овдје су исказана Немањина богоосјећања, његове богомисли које је стицао слушајући Христове поуке објављене у Јеванђељу: „Који вјеру-

³⁶ Свети Амвросије Медиолански, *Две књиге о покајању*, превод са руског оригинала, Манастир Тресије, 2002, стр. 62.

је у мене има живот вјечни“ (Јн. 6, 47). Писмо Светога Саве преподобном Симеону, у коме се исказује неизречена радост што је овај Божији изабраник ријешио да сујете варљивог свијета остави и да се придружи преподобним и праведним, да прими анђелообразни живот и „уђе у радост Господа својега“ (Мт. 25, 21) и тиме испуни вољу Божију и изврши заповијест Његову — „иштите најприје Царство Божије и правду његову, и ово ће вам се све додати“ (Мт. 6, 33) — учврстило је вјеру и развило љубав за животом који ишчекује. Псалмом — „младићи и девојке, старци са младићима нека хвале име Господње“ (Пс. 148, 2), која је уткана у ово писмо, исказана је Савина васељенска порука за све хришћане да се, још док су на земљи, очисте од сваког зла и гријеха, усаврше душу и чиста срца крену у сусрет Христу. Немања, „створен по обличју Божијему“ (Пост. 1, 26), кренуо је трагом јеванђељских подвига и постао образац правоживља; узор живота по Јеванђељу. То Свети Сава сагледава и поручује: Греди и дођи, Господине мој и оче, да чеда своја научиш страху Божијем и покажеш нам добри пут спасења, и предложиш велику смртност нама, који хоћемо да живимо по твојој побожности, тако да и ми, чеда твоја, узвеличамо Господа с тобом, и светим ти молитвама да и нас Господ удостоји да следујемо твојим светим стопама.“

Овде Доментијан славослови о светим врлинама и духовним даровима којима је Господ опремио овог јеванђељског подвижника на путу тамо гдје је Христос, јер „гдје су два или три сабрана у име моје, ондје сам и ја међу њима“ (Мт. 18, 20), рече господ. То је пут у Царство Божије, у Цркву, у Живот вјечни, у сва добра дарована у Христу. Овдје се ти појмови Царство Божије, Црква, Живот вјечни „међусобно приближавају до стапања“,³⁷ и за Немању је пут у Цркву истовремено пут у Царство Божије и у Живот вјечни. И када је Симеон дошао у Свету Гору, живот је проводио у подобију божанског образа — даривао је манастире, зидао ћелије и подвизавао се. Састао се са сином, и, „вођени Светим Духом, они начинише дворе Божије, велики манастир, и око њега многе друге цркве, и велике куле за спасење многима који Бога љубе“, каже Доментијан. Божија благодат пратила је и оца и сина; „обојица дођоше у велико смирење, и постадоше стан Светоме Духу, као што каже Свети Дух у великом пророку Давиду: ‘Понизих се, и спасе ме, и обрати се душа моја у твој покој’“ (Пс. 114, 6).

Свети Симеон, са сином који „пребиваше у молитвама прилежно тражећи Христа“, видио је да се заповијести Божије врше у њему, и благодарјећи Богу, и тијелом и духом био је настањен у небеским оби-

³⁷ Павле Флоренски, *Појам Цркве у Свештом Писму*, превод с руског, Логос, Београд, 2012, стр. 166.

тељима. То созерцање у души Доментијан описује цитатима пророка Давида: „Непрестано гледах преда мношвом Господа, као да ми је с десне стране, да се не поколеbam“ (Пс. 15, 8), и у весељу срца вапијаше: „Шта ћу узвратити Господу за све, што ми даде“ (Пс. 115, 3). Немања је видио да Господ испуњава све што иште у Њега, па је живио у великој нади да ће га Господ даровати будућим добрима и да ће се сви који творе љубав Божију удостојити небеског живљења.

Овдје се Доментијанова поетика узводи Божијем благодарењу; овдје се поетски казује како Господ човјека, у различитим видовима живота, када кроз молитву иште помоћ, и исказује захвалност Богу за утјеху, — уводи у заједницу „са свима светима“ (Еф. 3, 18). Милост Божија излила се на Немању и на оне који су се придружили њему. Немања узноси благодарење Христу због велике милости којом га је покрио у вријеме страдања; он је спознао и схватио да „благодат и истина постаде кроз Исуса Христа“ (Јн. 1, 17). Овдје Доментијан показује божански смисао живота, јер он не описује само живот онакав какав је него и његов смисао — кретање „према циљу ради награде небескога призивања Божијега у Христу Исусу“ (Фил. 3, 14). „Сједињавајући та два плана у литератури сам је аутор прикључио себи црту ‘вјечног писца’“.³⁸

„Царство Божије или Црква има надземаљско начело и зато мора, по учењу Спаситеља, да обитава, да дела у свету, у заједници изабраних из овога света, који су се одвојили од живота овог света, али обитавају у њему“.³⁹ И Немања припада тој заједници изабраних из овога свијета, који су се одвојили од живота овога свијета; и он у Цркви налази пуноћу Христове благодатне силе. Зато је овај Божији угодник благословио сина свога кир Саву да оде на подизање дома Пресвете Богородице Хиландарске. И кроз молитву, исказану у Давидовим псалмима — „Утврдио си земљу на темељима њезиним, да се не помјести ва вијек вијека“ (Пс. 104, 5) — иште помоћ, да га оснажи Светим Духом и да се сви који ту живе смјесте у том царству. И Бог им је помогао, па су прво обновили цркву и украсили је „на почаст отачаству њихову“. Преподобни Симеон шири заједницу изабраних. У писму сину своје Стефану, кога је оставио да влада у отачаству, позива и иште помоћ да се сазида у овој светој пустињи храм Пресвете Богородице, у мјесту звано Хиландар. У писму: „Напомињем ти, чедо, реч коју рече Свети

³⁸ М. Ранева – Иванова, „К проблеме теории и метода изучения христианского мотива в прозе А. П. Чехова“, у: *Евангельский текст у русской литературе XVIII–XX веков*, Сборник научных трудов, Выпуск 2, Издательство Петрозаводского университета, 1998, стр. 492.

³⁹ И. Мансветов, цитат преузет из дјела: Павле Флоренски, *Појам Цркве у Светом Писму*, превод с руског, Београд, 2012, стр. 82.

Дух кроз уста Давидова: 'Покори се Господу и узмоли Га, и даће ти прозбу срца твога, и откри ка Господу пут твој, сатвориће га и извешће као светлост правду твоју' (Пс. 36, 4.6) — Доментијан открива да је преподобни Симеон кренуо путем какав је Господу угодан. Захваљујући Господу што га је својим милосрђем привукао на подвиге, и благодати Светога Духа што га је учинио саопштником и ктитором светих домова Божијих, и што и „сада у дубокој старости још не престаје зидајући свој пут на небо“, преподобни Симеон непрестано поставља себи питање аскетског садржаја: „Шта ћу узвратити Господу, или шта ћу ти принети од моје недостојности 'за сва добра која си ми учинио' (Пс. 115, 3) и чиниш на мени грешном?“ Та мисао се, како наводи Доментијан, све више развија и Симеон је кроз поуку исказану у Давидовим псалмима, овако износио: „Но, Ти си, Господе, свагда добар (Пс. 85, 5) и добро чиниш као милосрдан. Зато и ми, дивећи се доброти Твојој, вапијемо Ти: Слава сили Твојој, слава човекољубљу Твојме, Господе Боже наш, на векове, амин“ (стр. 284).

Доментијан своје поетско казивање о преподобном Симеону, његовом добротинству и подвижништву, узводи до горњих љествица духовног савршенства. Симеонова поука, исказана у писму, буди у Стефану жељу за јеванђељским подвигом. У посланици коју Стефан упућује оцу Симеону истиче се велика љубав сина да све заповјеђено изврши, јер су то свете заповијести које воде Господу. Он, Стефан, ограђиван светим молитвама и благословом свога оца, изванредно васпитан и научен милошћу Господа Бога, непрестано вапи очевој светињи, и спреман је да и поред овога што сада приноси да и земаљско тијело приложи. Стефан је добро схватио да свако добро које је примио од оца да је благодаћу и силом Светога Духа и поспјешењем Владике Христа створено; Стефан духовно сагледава да је у преподобном Симеону „пуноћа Онога који све испуњава у свему“ (Еф. 1, 23). Стефанову укоријењеност у вјери, утврђење у Христовој љубави, Доментијан естетски конкретизује Давидовим псалмима: „Нећу се убојати од десетина тисућа који ме около нападају“ (Пс. 3, 7).

Овдје је поетски приказан изворни јеванђељски тип подвижништва који је снажно утицао на развој монашке литературе код Срба. Створене су карактеристичне поетске црте које носе општесрпско значење. Јеванђељска утемељеност подвига, вјера и љубав, пројавили су се не само у аскетским моментима него и у религиозном схватању власти. Два поретка осјећања — муке и невоље којима се тијело подвргава, праћено смирењем и трпљењем, и узвишеност која прати зидање светих храмова и њихово опремање, — нашли су поетски исход у Давидовим псалмима. Из подтекста свих догађаја пројављује се

идеја пожртвованости. Јеванђељски исход идеје, пут спасења и живота у Христу, има најпотпунију обраду у житију. Духовни погледи, поетске форме и естетске конкретизације, све је то водило према литургијском смислу писања и молитвеном обраћању Богу. Из тога исходе вјечно живи мотиви писања.

Пребивање ових Божијих светилника, Саве и Симеона, у дому Пресвете Богородице Хиландарске; њихове дневне и ноћне молитве са љубављу и сузама испуњене; мржња према гријеху и љубав према ономе што је истинско и божанско; призивање Господа и служење Богу кроз врлине, Доментијан описује цитатима Давидових псалама:

„И када је био свршен манастир, пређе Симеон из Ватопеда и пресели се у Хиландар, по писању богооца Давида: ‘Јер изабра Господ Сион, и изволи га за стан себи; и ево покој мој на векове века; и овде ћу се уселити, јер изволих’ (Пс. 131, 13.14). ‘И, гле, колико је добро и колико је красно да свети живе заједно, стојећи у храму Господњем и у двору дома Бога нашега, и у ноћима уздиже руке ваше ка светињама и благословите Господа; нека вас благослови Господ од Сиона, који је сатворио небо и земљу’ (Пс. 132, 1; 133, 1–3).“

(Доментијан, *Животи Светога Симеона*, стр. 289)

Овдје Доментијан жели да прикаже како се овај Божији угодник преподобни Симеон кроз молитву припрема за отпуштење гријехова и излаз на пут спасења. Живот у Цркви је под вјечним благословом Исуса Христа; у Цркви се покорно и послушно испуњавају Божије заповијести, прославља Господ и примајући дарове Духа Светог „душа“, како каже Свети Григорије Нисидски, „мора бити у таквом стању, у каквом ће моћи да се сећа Бога“.⁴⁰

Преподобни Симеон се, чинећи добра дјела, припремао за крај живота, да „пређе на блажени и бесконачни живот, и да прими обећано од Господа свога небеснога даваоца награде“. О моменту када је, даром Духа Светог, преподобни Симеон разумио да „излази из овога света“, Доментијан је саткао једну од најснажнијих есхатолошких слика цијеле српске књижевности. Приказујући Симеонов живот „у односу на крај“, његов однос према земаљском свијету и његову чежњивост према животу будућег вијека, Доментијан је духовно сагледао како

⁴⁰ Свети Атанасије Велики, Свети Василије Велики, *Благослови, душо моја, Госпога*, стр. 316.

Симеонов садашњи доживљај свијета улази у реалност будућег вијека. Симеонов „покрет“ према Христу „није историјски покрет, него мистички раст у Богу, познат једино светитељима“.⁴¹ Ево те есхатолошке слике у којој је духовно сагледан тај „покрет“.

„О љубимо чедо моје, приспе време нашега разлучења и дође дан одласка мојега. Ево предстоји љубитељ наш Христос и зове ме; да, принеси ми, чедо, Матер Господа мојега Исуса Христа да у Њезине руке, као што јој обећах, предам дух мој... И призиви ми, чедо, прота и сву братију да виде исход мој од овога света и да благословимо један другога. Јер већ се приближавају војске небеснога цара, и уши моје слушају глас њихов и њихове песме; да, пожуре љубимче.“

(Доментијан, *Животи Свећога Симеона*, стр. 294)

„Скупа је пред Господом смрт светаца његовијех“ (Пс. 116, 15), каже премудри Давид. Својим животом по јеванђељским светим врлинама, они су постали ризница светости; њихов живот је у Христу, јер „душе праведника су у руци Божијој и смрт их се не дотиче“ (Прем. 3, 1). Када о поштовању светитеља и њихових моштију говори Свети Јован Дамаскин, наводи да је „смрт светитеља пре сан него смрт“.⁴² Могли бисмо рећи да је и Доментијан духовно сагледао смрт преподобног Симеона као сан. Овдје је приказано духовно дјелање у коме се ум просвјетљује и кроз молитву води у сусрет Христу; овдје су на духовним виђењима засноване религиозно-естетске конкретизације.

Последњи тренуци земаљског живота преподобног Симеона, када се спремао ка позиву Оца небеснога, још док је лежао на „рогозници у коначној смерности у последњој телесној ништети“, Доментијан је исказао поетском сликом у коју се и чулни и доживљајни елементи уписују кроз Давидове псалме. Ријечима — „Понизих се и спасе ме; и обрати се душа моја у покој Твој“ (Пс. 114, 6.7), у којима су другим ријечима исказане мисли из псалама, аутор је створио једну пјесничку слику у којој се последњи тренуци живота на земљи доживљавају као препорођај и припрема за живот у Христу. И док су зборови свештених и богоносних стајали око моштију преподобног, једни уздисали, други ридали, а трећи се дивили његовој милостињи према свима светима, пројави се бого-

⁴¹ Џон Мајендорф, *Византијско бојословље*, превод са енглеског, „Каленић“ – издавачка установа Епархије шумадијске, Крагујевац, 1989, стр. 268.

⁴² Св. Јован Дамаскин, *Тачно изложење Православне вере*, превео са јелинског изворника С. Јакшић, Философски факултет, Никшић, 1985, стр. 165.

гласни вапај монаха кир Саве у коме казује како види безбројне силе небесне около њега и он се „богољепи с њима“ и сели вишњему љубитељу Христу. Ово је духовна слика најсавршенија и најузвишенија цијеле српске књижевности. Овим псалмом створен је оквир за уткивање цијелог низа поетских слика; та је слика испуњена молитвом Светога Саве да их преподобни отац предводи и пожуре да умоли Христа Бога за њихово спасење. Сlike духовног кретања се настављају. Док се сабор преподобних и богоносних чрнаца (монаха) молио да их преподобни отац помене у блаженом покоју, „наједнпут би с неба некакав шум неразумљив нама који смо у телу, и целом сабору светих отаца посред печали обрете се неизречена радост, и благословом светога Оца небесног приспе Дух Свети са небесним силама и појући: ‘Хвалите Господа с небеса, хвалите Га и у висинама, хвалите Га сви анђели Његови, хвалите Га све силе Његове’ (Пс. 148, 1–2)“, казује нам кроз псалмопојање овај богонадахнути писац. Овај низ слика завршава се псалмом — „Све што дише нека хвали Господа“ (Пс. 150, 6), — којим се „подстиче васцели људски род и сваки људски узраст да хвали Бога и да Му благодари.“⁴³

Доментијанова духовна виђења и казивања о моменту када је „преподобни подигао своје свете руке ка вишњем добротвору својему, и са анђелима на земљи појући Богу свију небесну песму на земљи, и тако се престадио, и свој свети дух предао у руке своје многожељеном Господу и пречистој Његовој Матери“ (стр. 296), као да су настала по угледу на казивања Светог Јована Дамаскина о *Успенију Божијој*. О томе светитељ овако бесједи:

„Јер Тебе данас, кад си отпутовала Сину Твоме, спровођаху Анђели, душе Праведника, Патријараха и Пророка; испраћаху Те Апостоли, безбројно мноштво Богоносних Отаца са крајева земље, божанском заповешћу Сина Твога сабираху се као на облаку ка овоме божанском и свештеном Јерусалиму, и Теби — Извору Живоначалног тела Господњег — свештене химне најбогоднахнутије говораху.“⁴⁴

И када се преподобни Симеон престадио, анђели су на земљи појали, сабор светих чрноризаца дивео се и прослављао Бога, „про-

⁴³ Свети Атанасије Велики, Свети Василије Велики, *Блајослови, душо моја, Госјога*, Свети Оци тумаче Псалтир, превод са старогрчког, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2008, стр. 349.

⁴⁴ Свети Јован Дамаскин, „Похвала на Свечасно Успеније Богоматере (беседа прва)“, у: *Беседе*, превео са грчког Епископ Атанасије, Издавачи: Манастири Хиландар, Острог, Тврдош и Братство Св. Симеона Мироточивог, Требиње: Врњци, 2002, стр. 303.

ливајући многосузне изворе због лишења свога доброга пастира и многомисаоног учитеља“.

„Свете мошти нису мртве, јер од како је Саможивот, Узрочник живота, прибројан мртвима, оне који су са надом у васкрсење и вером у њега, уснули, не називамо мртвима. Јер како мртво тело може чинити чудеса? Како се, дакле, њима изгоне демони, отклањају болести, исцељују слабости, слепима враћа вид, како се чисте губавци, одгоне искушења и беде, сваки добри дар преко њих од Оца дарује онима који га ишту са непоколебивом вером?“⁴⁵, поучава Свети Јован Дамаскин. И када се преподобни „удостојио да уђе у радост Господа својега (Мт. 25, 21)“, јавио се у сновиђењу своме чеду да је примио од Господа вјечна добра, која му и раније знаменоваше и показиваше, још док је био у земаљском своме царству. На дан успења преподобног Симеона пође кир Сава са протом и свим светогорцима на гроб, „унапред видећи Богом дарованом му благодаћу, да ће Христос прославити свога служитеља, који је сасушио тело постом и светим молитвама, да се усахле кости просветле и превеликом благодаћу, и да се ‘обнови као орловска младост његова’ (Пс. 102, 5). И „потекосе извори не из влаге, но из сухих костију и из тврдога мраморног камена, потекосе благодатне воде које напајају срца верних великим благоверјем и дају болним здравље, миро добромирисно добро миришући превеликим мирисима испуни гроб и обгрли сву цркву Богом дарованом му благодаћу“ (стр. 303).

Чуда која су се догађала на гробу преподобног Симеона Доментијан приказује као „религиозну самоочигледност“ и „доказ“ Божијег постојања и дјеловања у овом свијету.⁴⁶ Он каже да је то дар Пресветога Духа, који је испунио својом благодаћу душе „оних који су стојали близу светога гроба и видеше где од гроба светога тече извор светога мира“. Доментијаново казивање да кроз та чудеса Бог прославља овог светитеља, и све присутне, испуњава се смислом хришћанског живота увођењем Давидових псалама — „Свети који су на земљи, удиви Господ сву вољу своју у њима“ (Пс. 15, 3). И када се схвати смисао и значење овог цитата псалма, да „очигледна чудеса Божија настају код оних који су испунили све заповијести

⁴⁵ Свети Јован Дамаскин, *Тачно изложење Православне вере, Философска њишања*, превео са јелинског изворника: С. Јакшић, Философски факултет, Никшић, 1985, стр. 166.

⁴⁶ О чуду у религиозном животу, о односу Бога према Својој творевини, види у дјелу: Протојереј Сергеј Булгаков, *О Еванђелским чудима*, превод с руског, Логос, Београд, 1996, стр. 7, и даље.

Господа“,⁴⁷ онда се може потпуно разумјети колико су псалми били неопходни за опис живота овог светитеља. Мудрост, укоријењеност у јеванђељској вјери, жеља да се зидају свети храмови, уздржање, милосрђе и друге свете врлине по којима је живот проводио овај Божији угодник, — све се то, у свој јеванђељској истини и љепоти, испунило цитатима из псалама.

Тијела светитеља су „храм Светога Духа“ (1. Кор. 6, 19); у њима почива Господ, и сви који с вјером прилазе тим моштима у њима налазе заштиту. Стефаново писмо Сави да донесе Симеонове мошти да „просвети отачаство своје“ и „сатвори милост“, показује његово схватање да мошти имају спасоносну и чудотворну моћ. Таква схватања Доментијан духовно сагледава и естетски конкретизује употребом Давидових псалама. У псалмима „Бог је праведни судија“ (Пс. 7, 12) и „Благо човјеку који се узда у Њ“ (Пс. 34, 8; 84, 12) Доментијан је исказао Стефанову наду у Божију правду и вјеру у спасење. Све су мисли Стефанове испуњене јеванђељским спасењем; божанском тајном која га кроз земаљску стварност уводи у схватање смисла јеванђељског живота. У ријечима — „И остаци нечастивих истребиће се, а праведницима је спасење од Господа“ (Пс. 36, 38–39) — исказана је вјера да човјекољубиви Бог спасава праведника, да га чува од гријеха и зла. Када је старији брат Стефанов подстакнут демонским силама „презreo завет Божији и оставио заповед оца својега“ кренуо са иноплеменицима на отачаство своје, са намјером да брата лиши земље и очева благослова, Стефан кроз молитву иште помоћ од Господа и Господ му са слугама својим и анђелима „сатвори милост“ и „безмерном силом својом победи непријатеље“, каже Доментијан. Стефанову наду у побједу овај богонадахнути писац исказује Давидовим псалмима — „Поставиће се анђео Господњи у убојни ред около оних који Га се боје“ (Пс. 33, 8 (34, 9)); Стефаново пророчко сагледавање пораза непријатеља исказано је поново псалмима — „Ти сапети бише и падоше, а ми устадосмо и прави бисмо“ (Пс. 19, 9). У казивању: „Јер се не уздасмо на нашу силу ни на оружје наше, но на силу Господа нашега Исуса Христа и на прави благослов и на молитву господина ми светога преподобнога ми оца Симеона, и његовим молитвама не погрешисмо наше наде, по писаном: ‘Блажени су они који се надају на Њ’ (Пс. 2, 12)“ — исказана је јеванђељска мудрост у пуној свјетлости Христовог учења. Све је ово казивање утемељено на Христовим ријечима: „Ја сам пут

⁴⁷ Блаженный Феодорит Кирский, *Изъяснение Псалмов*, Издательский Совет Русской Православной Церкви, Москва, 2004, стр. 54.

и истина и живот“ (Јн. 14, 6). Давидовим псалмима се — и молитва, и блаженство, и вјера, и нада, и све што води спасењу, — усмјерава према Христу, јер је у Њему све: и Истина, и Живот вјечни, и Правда и Мудрост. Стефанова захвалност, исказана у ријечима — „и Бог свемоћни својом силом победи наше непријатеље молитвама преподобнога; и мене слугу свога сведобри Господ опет врати на своје отачаство“ — открива нам да је он кроз очево искуство схватио суштинску улогу молитве и теологије благодати. А то су саставни елементи православне духовности; истините јеванђељске вјере. Зато Стефан, „из дубине душе“, моли брата Саву да скупи мошти светога и преподобнога оца и принесе их, како би се „просветило отачаство“ њихово. Савино схватање да ће мошти преподобног засијати божанском благодаћу и тако он заједно са братом прославити Бога, који чини „дивна и неизречена чудеса прослављајући свете своје“, Доментијан је исказао славословљем пророка Давида: „Ова слава је свима Његовим преподобним“ (Пс. 149, 9). Овим славословљем учвршћује се вјера у живот вјечни; развија схватање да су „страдања привремена, док је слава будућег века бесконачна“.⁴⁸ Поука Светог Апостола Павла о састрадавању — „јер мислим да страдања садашњег времена нису ништа према слави која ће нам се открити“ (Рим. 8, 18) — водила је ове Божије угоднике кроз многа искушења, у којима су показали велику уздржљивост и трпљење. У њима се развијало схватање да нам „кроз многе невоље ваља ући у Царство Божије“ (Дап. 14, 22). Овдје је Доментијанова поетика, кроз псалме, обухватила оно што је човјеку потребно и у овом и у оном свијету; ту се показује како се излази на пут спасења, сагледавају искуства и утврђује врлински живот; на историјским догађајима откривају се закони за живот на земљи и све се мисли узносе Богу и наслађују вјечним Добром, вјечном Истином и вјечном Љепотом.

Када је јеромонах кир Сава стигао са часним моштима светога у отачаство, дочекао га је брат Стефан, „сапрестолник отачаства“, са архијерејем, јерејима, ђаконима и богоносним чрнцима — „појући духовно са псалмима свете песме за покој светога“. Доментијаново наглашавање да је на том мјесту уз молитву било и појање духовно са псалмима производи узношење и схватање ума да свети имају свој живот и славу на небесима. Савина молитва Господу да дође Пресвети Дух и обнови сухе кости и ис-

⁴⁸ Свети Теофилакт Охридски, „Тумачење Посланице Римљанима“, у: *Тумачење Дела апостолских и Посланице Римљанима и Коринћанима*, превод са грчког, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2004, стр. 224.

точи добромирисно миро на ономе који је страдао ради Христа, Доментијан своди у поетску форму у којој псалми носе суштинску казивања: „Господе, који у векове живиш и сада јеси, Господе Исусе Христе, ‘подигни силу Твоју’ (Пс. 79, 3), и окрени срца народа Твога на Твоје угођење.“ Овдје је исказана велика љубав према Богу, који Својом силом изводи човјека на пут спасења. „И док се он овако молио“, казује Доментијан, „Бог премилостиви који не превиди мољења молбеника својих који вапију дан и ноћ, не превиде ни овога, но га услиша обилним милосрђем, и када је он тога дана служио свету литургију, источи рака светог миросно предобромирисно, творећи чудесна исцељења свима болнима од разних страдања“ (стр. 317). И ова чудесна исцељења Доментијан описује Давидовим псалмима у којима су вјерни удостојени јеванђељске благодати, па каже: „Они који су са сузама сејали, с радошћу ће пожњети; а ходећи хођаху, рече, бацајући своја семена, и они који су ишли, доћи ће са радошћу узимајући своје руковети“ (Пс. 125, 5). Истинско сјећање на преподобног и његова дјела изазива посебна расположења срца, праћено сузама, и узводи према вјечности; кроз те сузе вјерни ревноју животу светитеља. Овим Доментијанова поетика обухвата наду спасења, казује о плоду молитве са сузама. Само чисто срце одваја од зла и води врлинским путем, којим је ходио, још док је био на земљи, преподобни Симеон, чије мошти јављају благодат и прослављају се у свјетлости светих. На таквим мислима Доментијанова поетика заснива естетске конкретизације; на вјери да се живот не завршава земаљским живљењем, ова поетска садржина, исказана псалмима, уводи „у дубине Божије“ (1. Кор. 2, 10).

Стефанова посланица Светоме Сави, када је отишао у Свету Гору „не могући се разлучити од богоносних другова и анђелских сажитеља“, и када је „извор добромирисног мира светог престоа“, испуњена је оном духовношћу која „служи као образац како да у искушењима призивамо Бога у помоћ“.⁴⁹ Позив Светоме Сави, исказан у псалмима „пожури се на помоћ нашу“ (Пс. 21, 20; 37, 23), који појачава схватањем о моћи молитве — „много је моћна усрдна молитва праведника“ (Јак. 5, 16) — наводи на размишљање да нам је свима, кроз свете јеванђељске врлине, вјеру и молитву даровано спасење. Господ ће нас заштитити ако кроз молитву иштемо помоћ; кроз молитву се објављује испуњење Бо-

⁴⁹ Свети Атанасије Велики, Свети Василије Велики, *Блајослови, душо моја, Госјода*, стр. 54.

жијих заповијести, постајемо свјесни присутности Исуса Христа, „присутности која кроз живљење у светим тајнама постаје пуна и егзистенцијална стварност, без било каквих слика“.⁵⁰

Схватање Светог Григорија Паламе да се „сама стварност божанског живота испољава и постаје стварност у личностима светитеља“,⁵¹ открива се на животу Светог Симеона. Доментијаново казивање да „богоносни кир Сава по телу би рођен од преподобног оца Симеона, а великим божијим промислом, чудним и несагледним Његовим смотрењем опет син рођени постаде оцу духовни отац, на извештење превелике смерности и целомудренога послушања до смрти, а уз то и после смрти веома пречудне“ (стр. 322), — уводи нас у истинито учење о животу првих српских светитеља из светородне породице Немањића. Њихов живот по јеванђељским Светим тајнама и врлинама био је извор обожења; тај живот је тако духовно усавршен да је постао образац животу њихових следбеника. У монашкој и црквеној литератури живот српских светитеља описан је библијским цитатима и светоотачким формулама; њихова личност се може схватити — „позивањем на њен божански узор“.⁵² Цитатима из Давидових псалама описан је духовни развој Светог Симеона по божанском узору; на њиховом монашком и црквеном ревновању сагледава се крајњи смисао људског постојања. Из ове духовности исходили су утицаји на познији развој цјелокупне српске мисли и умјетности.

Сажетак

Светогорски монах Доментијан је у дјелу *Житије Светиота Симеона* обилно употребио цитате из Давидових Псалми. Богонадахнутим методом казивања, поетским уопштавањем, библијским мислима и мотивима, изградио је духовни лик на коме се пројавила стварност божанског живота. Описујући живот Светог Симеона, његове подвиге који га воде обожењу и јединству с Богом, Доментијан је показао како се Божија слава открива на овоме светитељу;

⁵⁰ Јован Мајендорф, *Свети Григорије Палама и православна мислишка*, превео са енглеског Јован Облина, Повереништво манастира Хиландара, Богословски факултет, Хиландарски фонд, Београд, 1995, стр. 32.

⁵¹ Протојереј Јован Мајендорф, *Свети Григорије Палама и исихастичка духовност*, приредио Благоје Пантелић, Задужбина Светог манастира Хиландара, Београд, 2012, стр. 128.

⁵² *Нав. дјело*, стр. 140.

на његовом животу се показује да Бог призива оне који су свој живот утемељили у вјери.

У стварању духовног портрета Доментијан је поетски уткао вјечно живе вриједности. На појединостима и пролазним историјским догађајима он је откривао симболе вјечног и ванвременског и тако стварао општа мјеста која је испуњавао цитатима из Давидових псалми. Кроз те цитате он је све усмјеравао на мисао о Немањином Божијем предодређењу. Свакој појави из живота овог Светитеља Доментијан је дао шире значење; поетски је тако обликовано да се конкретна истина премјешта у поредак апстраховања. Идеју о духовном савршенству Немањиног лика Доментијан је започео описима подвижничког и земаљског живота, а доградио је духовним виђењима у есхатолошкој перспективи. Молитвено сјећање на Бога и Божију благодат откривали су му путеве Господње. Поетске слике које воде тим путевима улазе у есхатон, у нови поредак и испуњене су осјећањима љепоте вјечног живота. За опис Немањиног усхођења према Богу, Доментијану је био најприкладнији језик љубави садржан у псалмима.

Доментијан је поетски саткао духовни портрет који има иконографску вриједност; божанска стварност пројављује се у личности овог Светитеља. Умјетничко обликовање овог духовног портрета има узорни карактер; он је постао поетски образац Доментијановим сљедбеницима. С јеванђељске висине гледано, Доментијаново дјело представља драгоцјен допринос духовној ризници коју је основао Свети Сава.

* * *

Библиографија:

*** (1882), *Толковая Псалтырь Ефимия Зигабена* (греческог философа и монаха), Изъясненная по Свято-отеческим толкованиям, перевод с греческого, Издательство „Талан“, Кіевъ.

*** (1903), *Толкованіе на Псалтирь* по тексту еврейскому и греческому, истолкованное тщаніем и трудами Святъишаго Правительствующаго Синода Плена, покойнаго Архіепископа Псковскаго, Лифляндскаго и Курляндскаго и Кавалера, ИРИНЕЯ, Москва, Паломник.

*** (1903), *Толковая Псалтирь, архиепископа Иринейя*, по тексту еврейскому и греческому, часть вторая, Паломник, Москва.

*** (1912), „Послание к Евреямъ“ у *Жизнь и труды Святаго Апостола Павла*, С.-Петербург, репринтное издание.

*** (2004), *Премудрость сокровенная*, Современный Православный комментарий на книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета, Издательский Дом „Фавор – XXI“, Москва.

*** (2006), *Дела древних ошца подвижника*, са коментарима А. И. Сидорова, превод, Задужбина Светог манастира Хиландара, Београд.

Аверинцев, С. С. (1982), *Поешика рановизантијске књижевности*, превод, Српска књижевна задруга, Београд.

Бек, Х. Г. (1967), *Пушеви византијске књижевности*, превод, Српска књижевна задруга, Београд.

Блаженный Феодорит Кирский (2004), *Изъяснение Псалмов*, Издательский Совет Русской Православной Церкви, Москва.

Блаженный Феодорит Кирский (2004), *Изъяснение Псалмов*, Издательский Совет Русской Православной Церкви, Москва.

Богдановић, Д. (1998), *Студије из српске средњовековне књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд.

Булгаков, С. (1996), *О Еванђелским чудима*, превод с руског, Логос, Београд.

Доментијан (1938), *Живош Светиога Симеона*, превод (језичка верзија) Др. Лазар Мирковић, са предговором Др. Владимир Ђоровић, Српска књижевна задруга, Београд.

Доментијан (1988), *Живош Светиога Симеона*, превоо Лазар Мирковић, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига четврта, Просвета: Српска књижевна задруга, Београд.

Епископ Александр (Милеант) (2004), *К познанию Святой Библии*, Премудрость сокровенная, Современный Православный комментарий на книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета, Издательский дом „Фавор – XXI“, Москва.

Есаулов, И. А. (1995), *Категория соборности в русской литературе*, Издательство Петрозаводского университета.

Каварнос, К. (1978), „Византијска мисао и уметност“, *Православље – новинско издавачка установа Српске патријаршије* (прештампано из *Теолошких погледа*) бр. 1–2/78, Београд.

Лаут, Е. (2009), *Извори хришћанској мистицичкој предања*, превод, Епархија горњокарловачка, Београд – Карловац.

Лихачов, Д. С. (1972), *Поешика старе руске књижевности*, превод са руског, Српска књижевна задруга, Београд.

Мајендорф, Ј. (1995), *Свети Григорије Палама и православна мистика*, превео са енглеског Јован Облина, Повереништво манастира Хиландара, Богословски факултет, Хиландарски фонд, Београд.

Мајендорф, Ј. (2012), *Свети Григорије Палама и исихастичка духовност*, приредио Благоје Пантелић, Задужбина Светог манастира Хиландара, Београд.

Мајендорф, Ц. (1989), *Византијско богословље*, превод са енглеског, „Каленић“ – издавачка установа Епархије шумадијске, Крагујевац.

Непознати писац (1964), „Житије Ђирилово“, у: Климент Охридски, Константин Преславски и Непознати писац, *Ђирило и Методије, житија — службе — канони — похвале*, приредио Ђорђе Трифуновић, Српска књижевна задруга, Београд.

Преподобни Јустин Ђелијски (2000), *Тумачење Светиој Еванђеља по Мајеју*, издају: Наследници Оца Јустина и Манастир Ђелије код Ваљева, Београд.

Ранева-Иванова, М. (1998), „К проблеме теорије и метода изучења хришћанског мотива у прози А. П. Чехова“, у *Евангелски текст у руској литератури XVIII–XX векова*, Сборник научних трудов, Выпуск 2, Издаваштво Петрозаводског универзитета.

Св. Иоанн Златоуст (2003), *Беседе на псалми*, Православни Свято-Тихоновски Богословски институт, Москва.

Св. Јован Дамаскин (1985), *Тачно изложење Православне вере*, превео са јелинског изворника С. Јакшић, Филозофски факултет, Никшић.

Свети Амвросије Медиолански (2002), *Две књиге о покајању*, превод са руског оригинала, Манастир Тресије.

Свети Атанасије Велики, Свети Василије Велики (2008), *Благовести, душе моја, Господа, Свети Оци шумаче Псалтир*, превод са старогрчког, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд.

Свети Дионисије, псеудо-Ареопагит (2012), *Дела*, Истина, Шибеник.

Свети Јован Дамаскин (2002), „Похвала на Свечасно Успеније Богоматере (беседа прва)“, у: Свети Јован Дамаскин, *Беседе*, превео са грчког Епископ Атанасије, Издавачи: Манастири Хиландар, Острог, Тврдош и Братство Св. Симеона Мироточивог, Требиње: Врњци.

Свети Симеон Нови Богослов (2005), *Сабране беседе*, превод са грчког изворника, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд.

Свети Теофилакт Охридски (2004), *Тумачење Дела апостолских и Посланице Римљанима и Коринћанима*, превод са грчког, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд.

Свети Теофилакт Охридски (2004), *Тумачење Свејої Еванђеља од Марка*, превели са грчког дечански монаси, Манастир Високи Дечани.

Святитель Афанасий Великий (1994), „Толкование на псалмы“, у: *Творения IV*, Издание Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, Москва.

Стефан Првовенчани (1988), *Живої Свејої Симеона*, Сабрани списи, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига трећа, Просвета — Српска књижевна задруга, Београд.

Топоров, В. Н. (1995), *Святость и святые в русской духовной культуре*, Том I, Гнозис, Москва.

Трифуновић, Б. (1971), *Порџреџ у срџској средњовековној књижевности*, Багдала, Крушевац.

Федотов, Г. (2004), *Святые Древней Руси*, Сатисъ Держава, Санкт-Петербург.

Флоренски, П. (2012), *Појам Цркве у Свејом Писму*, превод с руског, Београд.

Флоровски, Г. (2009), *Визанџијски аскетџски оци и духовници*, превод, Отачник, Београд.

Примљено: 3. 7. 2014.
Исправљено: 21. 7. 2014.
Одобрено: 9. 10. 2014.

DIVINE INSPIRATION OF THE PSALMS OF DAVID IN DOMENTIAN'S POETICS

Čedomir Rebić

Institute for Serbian culture, Leposavić

Summary: *The writers of old Serbian literature were strongly influenced by Psalms of David. Filled with prayer to the Lord, the Psalms introduced the understanding of the mysteries of God and the life of the world.*

This paper reveals how Domentian in The Life of Saint Simeon sees the spiritual life in which the ultimate goal is the Kingdom of Heaven. The spirituality of Mount Athos, designed from quotations from the Psalms of David, introduces the understanding of the relationship between man and the Bible; and all life is seen eschatologically. By the Psalms Domentian perfected spiritual views and crafted poetic form, which in the creation of the old Serbian literature poetry must be taken as the key phenomenon. Biblical inspiration of Domentian's narratives leads to the knowledge that every spiritual gift, enlightenment of the mind, the power of linguistic expressibility, comes from God, because „the Lord gives the word“ (Ps. 68, 11) to those who preach the word of God. In the author's creative sieving is developed the spiritual portrait of an iconographic value. Under the vault of spiritual and aesthetic values arise general places where theological thoughts are directed toward eternal good, eternal truth, eternal beauty; life in Christ.

Key words: *God-inspired method of sayings, Psalms, sacraments and virtues, spiritual gifts, spiritual portrait, life in the Kingdom of God.*